

Újhartyán története

Újhartyán község Pest megye legősibb települései közé tartozik. Nevének első szótagja – Új... - is sejteti, hogy helyén a középkorban is falu volt Hartyán néven. A település a Honfoglalás után – nevének középkori Harquian, Harkyan alakjának Hark tövéből következően – a fejedelmi törzs horkájának (törzsi bírójának) nemzetségi szállásterülete lehetett. A horka eme téli szállása a 13.századra kisnemesi, úgynevezett kuriális faluvá fejlődött és virágzott egészen a törökdúlásig. A falu nevét legelőször V. Ince pápa 1276.V.20-án kelt bullája örökítette meg „villa Harquian” alakban. A „Hartyáni” nemesi családnév pedig – kezdetben „de Harkian”, később „Hartyáni” alakban – a 15.századtól kezdve sűrűn előfordul oklevelekben, mint tekintetes, nemes Pest vármegye szolgabírái és esküdtői. Sőt, 1597-ben Hartyáni János Pest vármegye alispánja. Ez pedig ebben a megyében, ez idő tájt a legmagasabb közjogi méltóság, mert Pest vármegye főispánja ősi jogon a király volt. A középkori Hartyán falu a török hódoltság első fél évszázadát túlélte. Végpusztulása – a még 33 Pest megyei faluval együtt – 1597-ben, a 15 éves háború harmadik évében következett be. A pusztulás teljes volt. A török kiűzését egyetlen hartyáni lakos sem élte meg. Ettől kezdve 167 éven át Hartyán lakatlan pusztaság, különböző forrásokban itt-ott „Pusztahartyán” néven bukkan fel.

Az 1700-as évek első felében gróf Grassalkovich Antal (Mária Terézia kamaraelnöke és bizalmasa) vásárolja fel Pusztahartyánt és környékét, ezzel elindítva Hartyán újkori történetét. 1764-ben 40 db – egyenként 50 magyar hold területű – jobbágytelket és 10 db „zsellérnek való földet” hasított ki pusztahartyáni birtokából és magyar, német, szlovák jobbágyokat telepített ide. A telepítés első kísérlete életképesnek bizonyult, tíz év múlva már 260 fő állandó lakost írtak össze az új településen. 1772-ben megalakult a politikai község „Újhartyán” néven, Hernád- és Vatyapusztára is kiterjedő hatáskörrel. 1776-ban herceg Grassalkovich Antal (a telepítő fia) remek barokk stílusú templomot építtetett. Az első plébános haladéktalanul gondoskodott az ifjúság neveléséről, 1781-ben megépült az első iskola, sőt a község egészségügyének ellátására egy chirurgust is alkalmaztak. Tehát a telepítés után 15-17 évvel Új-hartyán már életképes, a kor színvonalát talán meg is haladó, szilárd település.

Újhartyán újkori története

A Grassalkovich-uradalom egyetlen olyan községe régióinkban, ahol az 1600 körül elpusztult falu újratelepítése (1764) I. Antal gróf nevéhez fűződik. Újhartyán első, jelenleg még egyetlen helytörténeti monográfiája (Kökényesi Imre, 1980) szerint az első betelepülő sváb őslakosok Bajorországból érkeznek. Viszont újabb kutatások arra engednek következtetni (Scheiling Péter: Az újhartyáni német telepítés a belső migráció tükrében), hogy a községet benépesítő németek nem közvetlen Németországból érkeztek, hanem a környező falvakból (Dunaharaszti, Taksony, Soroksár, Sári stb.), tehát Újhartyán – szakirodalmi elnevezéssel élve – másodlagos település.

A kezdetben német, szlovák, magyar etnikai összetételű falu egy erőteljes migráció következtében katolikus vallású, német nemzetiségi többségűre rendeződött át. A német területről hozott termelési, értékesítési szokásokat meghonosították. A Kiegyezést követően számos nagycsalád megsokszorozta vagyonát. Ezt a módos, zárt, vagyoni-etnikai-vallási téren homogén lakosságot a 20.század közepén érték az első súlyos csapások. A polgárosultabb falvakhoz hasonlóan itt is sokan (14 fő) estek áldozatul a Holocaustnak. A javarészt német nemzetiségi lakosságnak szembe kellett nézni a kitelepítés fenyegető veszélyével. Ezt ugyan meg tudták akadályozni, de azt már nem, hogy több mint háromszáz hartyáni lakost Ukrajnába hurcoljanak jóvátételi munkára. Azután következett az ötvenes évek sokkhatása, mely e tradicionálisan módos paraszti falut anyagilag is kifosztotta. A kollektivizálás elől később kitérni itt sem tudtak, viszont a 3-6 holdas háztáji zöldségkertészetek működését lehetővé tevő szakszövetkezeti forma viszonylagos szabadságot és ártermelési lehetőséget biztosított az embereknek. Lehetővé tette, hogy a lakosság anyagi körülményei, majd életszínvonala más községekhez viszonyítva lényegesen egyenletesebben és kiegyensúlyozottabban fejlődhessen. Ez az – utcákra merőlege, majd L alakú parasztházaktól a manzárdtetős polgárházakon át a tetőtér-beépítéses, végül emeletes házakkal jellemezhető, időről időre változó – faluképen épp úgy megmutatkozott, mint a lakosság iskolázottsági mutatóin. A történelmi örökségre és az utóbbi folyamatokra épülő innovatív készség ma ugyanolyan sajátja Újhartyánnak, mint a vallási és etnikai hagyományok reneszánsza, melyek e sajátos és fejlett önképpel bíró társadalom életét akkor is meghatározták, amikor erre a politikai viszonyok lehetőséget még nem biztosítottak.

Kulturális élet

A falu mindig is a sváb hagyományoknak megfelelően élt. Német nemzetiségi kultúráját, szokásait a mai napig őrzi. Ez megnyilvánul az egyházi, vallási szokásokban, egyéb más ünnepekben, lakodalmakon is. Anyanyelvünket – a németet – mára csak a legidősebb korosztály beszéli, vagy csak érti, de megmaradt és azóta is használjuk zenei anyanyelvünket. Fúvós zenekaraink, táncsoportjaink működnek, melyek egyrészt őrzik a múltat és természetesen eleget tesznek a jelenkor közösségteremtő kulturális életének is. A község hagyományőrző kulturális csoportjai rendszeresen vesznek részt német nemzetiségi rendezvényeken, a község maga is rendez hasonló találkozókat.

A község látnivalói

Újhartyán rendezettségében, tisztaságában, szép házaival, párhuzamosan futó utcasoraival egymaga is önálló látvány, a faluban először járó idegen sosem állja meg sző nélkül. Mostani képe: modern, új emeletes házak vegyülnek a hetvenes években épült L alakú cserepes vagy manzárd tetős házakkal. Ezek közé szépen illeszkedik a Fő utcán található egyetlen műemlék jellegű épület, a katolikus templom. Század eleji hangulatot idéz még a templom mellett álló plébánia és a tőle néhány száz méterre lévő Községháza, amely 1913-ban épült.

A falu turisztikai, idegenforgalmi lehetőségei

A település határában húzódó Pótharaszti erdő, az ott található – még fel nem tárt – Pusztatemplom, Pusztavacs közelsége mind lehetőséget nyújt különböző kirándulások szervezésére.

Infrastruktúra

A település infrastrukturális hálózata teljesen kiépített: digitális távhívás, vezetékes gáz, vezetékes ivóvíz, szennyvíz hálózat, önálló gyógyszertár, egészségügyi ellátás, vendéglő, fogadó, autópálya melletti panzió, szálláslehetőség mind biztosított.